

Patak Márta

Simon, a boldog pap

Egy dokumentumfilm előkészületei

(2018. május 23., 20.40, a stúdióban Lívia és Juli, utóbbi előtt több dosszié, amit a SIMON PAP II. feliratú iratlefűzőből vett elő. A gróf kivágja a szőlejét című epizódot tárgyalják meg éppen.)

LÍVIA Nem sokat habozott, nekiment a hegynek. Kivágta a szőlejét. Három álló napig tartott, kupacokba hordta, aztán el is égette a száraz venyigével együtt a tőkéket. Ezer tő a nemes fajtából, annak idején még Moselből vagy Liguriából hozatta. Mellesleg most is szőlő terem a helyén ott a hegyen, persze már nem muskotályos, hanem vörös, borszóló, újabban talán még shirazt is telepítettek. De ez most nem lényeges.

Juli bólint, Lívia folytatja.

Akkor éjjel, amikor a gróf elhatározta, hogy nem várja meg, amíg kommunizálni akarják a birtokát, azt kérte a grófnétól, hogy másnap reggelre készítsen ki neki az asztalra savanyú uborkát meg vodkát. Nem sokkal éjfél után lehetett, a gróf addigra már annyit forgolódott, hogy a feleségét is fölébresztette. A grófné első döbbenetében megszólalni se tudott, félálomban volt.

Juli hátradől a széken, keresztbe teszi a lábát, berendezkedik a mesélésre.

„Savanyú uborkát meg vodkát? Mi ütött magába? Oroszokkal álmodott? Vagy Dosztojevszkij-regényhősnek képzeled magát?” A gróf hamiskásan összecsipentette a szemét, ráncos homlokán csak úgy ugrált a szemölcs, majdnem pont középben, mint az indiai férjes asszonyoknak. A grófné hitte is, nem is, hogy a kommunistákkal oroszok is jönnének majd foglalni, mindenesetre reggel vodka helyett pálinkát tett ki az asztalra, vodkát ugyanis égre-földre kereshetett volna a házban, akkor sem talál. Mikor később kiment a konyhába, hogy ellenőrizze a cselédet, hogy rendesen előkészített-e mindent a napi étkezésekhez...

JULI Állj, a cselédség sztrájkol. Népgyűlésen vannak, föllázadtak, nem dolgoznak.

LÍVIA (bólint) ...meg se lepődött, hogy a savanyú uborka ott van érintetlenül a tányéron, a pálinkásüvegből viszont jócskán hiányzik. (Juli nem szól közbe, a homlokát ráncolja) Várj, nem is, rosszul mondom, eltűnt az üveg, igen, vitte magával a

---

(regényrészlet)

hegyre. *(némi gondolkodás után)* Az utolsó előtti harmadik napon járunk, a grófné nem akarja tudomásul venni, hogy itt mostantól más világ következik. Úgy tesz, mint aki nem is hallja, hogy a férje bejön, csodálkozást színelve megfordul, erre a gróf int neki, üljön le, mondani akar valamit. Kényszeredetten leül. „Készülnünk kell a legrosszabbra. Vagy szedjük a sátorfánkat, vagy magunk látunk cselekvéshez. Ezek nem tréfálnak.” Az asszony bólint, magában viszont eltökéli, ő bizony egy tapodtat se mozdul innen. Ha olyan bátrak, hát csak jöjjenek. Ha kell, ő majd fegyverrel kergeti ki őket innen.

JULI Az asszony?

LÍVIA Igen. Miért ne? A grófné elég harcias teremtés, tud bánni a fegyverrel. Ott tartunk tehát, hogy a kommunisták érkezése előtt három nappal a gróf kimegy a pálinkásüvegével a szőlőbe. Eddig stimmel? Apokrif forrásom csak az ezer moseli vagy liguriai tőkét említi, meg hogy a kommunisták érkezése előtt három nappal satóbbi. Meglátjuk, mi lesz a jelenettel, mindenestre én továbbgondolom.

JULI Várj! Kicsodák pontosan ezek a grófék?

LÍVIA Nevük egyelőre nincs, annyit tudunk róluk, hogy a környékbeli grófi családok egyike.

JULI Széchenyi, Hunyady? Vésey? Bogyai? Melyik?

LÍVIA Legyen inkább egy fiktív család, csak a film kedvéért. Nemesbüky Várady Márton és Halvay Elvira. Vagy inkább Nemesbüky Halvay Márton és Várady Elvira.

Juli bólint, várja a folytatást.

Elvira asszony nem egy naiv teremtés, de úgy van vele, ráérnek cselekedni, ha tényleg baj lesz, előre minek falra festeni az ördögöt, jön az ügyis magától, mikor itt az ideje, úgyszólván mindent ugyanúgy csinál, mint előtte. Csak akkor döbben meg, amikor a cselédje kijelenti, hogy mostantól nem főz, nem mos. Azt meg ál-mában sem gondolja, hogy a gróf képes lesz kivágni az egész hold szőlőt, mikor az a mindene, folyton ott tüsténkedik, felügyelet nélkül sose engedi dolgozni a zselléreket, csak a kapálást meg a fattyazást bízta rájuk, hiába a jószágigazgató, ő akkor is ott őrködik felettük. Nem bízik bennük, azzal érvel, ha nem tartja rajtuk a szemét, akkor trehányabbul dolgoznak, ilyen a magyar cselédség, ilyen is volt mindig, igénytelen, lusta, nemtörődöm népség, ostorral kell hajtani őket.

JULI *(némi gúnnnyal)* Éljenek a sztereotípiák.

LÍVIA Juli, ne idegesíts, olvass el egy Móricz-novellát!

JULI *(nevet)* Jó, jó, menjünk tovább. Mit tudunk erről a grófról?

LÍVIA Márton legyen az a gróf, akit szeretnek a környékben. Kultúrkört szervez a faluban, odafigyel rá, hogy a cselédség ne csak tenyésszen a falujában, mint vizes

ház falán a penész, ha már Móriczot emlegeted, úgyhogy a gyerekeiket bezavarja az iskolába. Kártyapartneri, a környékbeli falusi értelmiség képviselői, akikkel rendszeresen összejár, figyelmeztetik, Márton, nem lesz ennek jó vége, meglásd, előbb-utóbb fejedre nőnek ezek a mihasznák. De Márton nem hallgat rájuk, megvonja a vállát, bele se kezd a magyarázatba, úgyszemint értenék meg. Ez jár a fejében akkor is, amikor kimegy a szőlőbe.

JULI Kik a környékbeli értelmiség képviselői? Ne felejtse el, hogy a legtöbb tanár, tanító a szociáldemokrácia híve. Ők állnak le a gróffal kártyázni?

LÍVIA Miért ne? Pont az a lényeg benne, hogy Márton haladó szellemű.

JULI Te tudod. Én mindenesetre megválogatnám a kártyapartnerit.

LÍVIA Rendben. Úgyis tiéd a végső szó. *(némi szünet után)* A filmben persze nem fogjuk végigmotogatni, ahogy kivág egy hold szőlőt. Annyit látunk, hogy elindul, hátramegy, és a fészertől elviszi a fejszét. Egyedül indul, a vizslája esetleg elkísérheti, az úgyszemint tágit mellőle. *(tűnődve)* Igen. Ez a kép. Márton gróf elindul hátra, fejszével a vállán, futva jön felé a vizsla, a maga bohókás, szertelen mozgásával, ahogy vizslák tudnak szaladni, megáll várakozón a gazdája előtt, aztán látja, hogy mozdul a keze, erre hullámvásba kezd az egész teste, miközben nagy örvendezve csóválja a farkát. Igen. Ezt látjuk. Márton megáll a fészert előtt, vállára veszi a fejszét, Berci néz rá, várakozón csóválja a farkát, aztán ahogy lassan elindul, távolodik, Berci kutya ott üget mellette. A távolodó két alak elé bevágjuk a szőlőt, más-más évszakokban, ahogy tavasszal kizöldell, ahogy kezd virágozni, aztán ahogy megjelennek az első szemek, majd az érett, egészséges termést. Ezer tő nemes moseli, liguriai. Vagy Alto-Adige-i rizlingszilváni, egyenesen Svájc-ból, a nemesítőjétől. Tíz-tizenkét éves tőkék lehetnek. Képzelheted! Gyönyörű látvány.

JULI Nem inkább vörös? Ha már egyszer...

LÍVIA *(kurtán fölnevet)* Lehet, még meggondolhatjuk. Jaj.

Fölszól, odalép az ablakhoz, kinéz, hátraszól Julinak:

Nem kéne innunk egy kávét? *(Juli rázza a fejét, erre Lívia is visszaül)* Ott tartottam, hogy a gróf megy hátra, vállán a fejsze, mellette Berci, a vizsla. Közben, a vágóképek alatt, beszélhet magában. „Mióta az eszemet tudom, azt is tudom, igazságtalan ez a világ, erőhöz mérten én igyekeztem is jobba tenni. Ok nélkül soha senkit nem bántottam, a cselédjeimet sem, ha okot adtak rá, akkor is inkább szóval próbáltam hatni rájuk, mint bottal. Ezt mindenki tudja rólam a faluban. Mindig távolságot tartottam velük, a tekintély fontos. Ugyanúgy kell velük bánni, mint a kutyával. Szeretettel, de kemény kézzel, határozottan. És akkor olyan lesz, mint a kezes bárány.”

Márton gróf nem a népnúzó fajtából való, csakhogy most minden egy csapásra megváltozott. A cselédség ugyebár föllázadt, harmadik napja nem dolgoznak, a falu központjába járnak a népgyűlés szónokait hallgatni.

JULI Rendben, ezt már megbeszéltük, ott tartottunk, hogy Márton gróf megy hátra a szőlőbe, nyomában Benő.

LÍVIA A fejed lágya benő! Berci a kutya, te ló, nem Benő!

JULI Oké, Berci. Szóval Márton gróf megy hátra a szőlőbe.

LÍVIA A négy évszak vágóképei után csak azt látjuk, ahogy az első tőkét kivágja, aztán a tőkék hült helyét. Fúj a szél, közelít a kamera az egyik tőke csonkjára, egész közel hozza, azon a tőkén még látszik, hogy kihajtana, ha nem ásnák ki gyökerestül. A gróf hangját halljuk, visszahangosítva, mintha a szél hozná valahonnan messzebről. „Ennek a levéből nem isztok!” Hangoosan mondja. Nincs benne gyűlölet, pusztá tényközlésként hangzik a mondata. Aztán közelebről látjuk az arcát. Teljesen érzelemmentes. Nem tudjuk leolvasni róla, hogy bántja-e, amit tennie kellett, vagy inkább elégtételféleséget érez. Minden egyes ráncot, gödröt és pórust látunk az arcán. Aztán a szemét. Nyílt tekintetű, vízkék szemét. És egyszer csak higgadt, nyugodt hangon megszólal. Távoli pontra meredve mesélni kezdi a családja történetét.

(olvassa, közben föl-fölpillantva vizsgálja Juli arcát, vajon mit szól hozzá) „Apám családjában olyan ősokeket tudhatok magaménak, mint Halvay Félix, aki Felice Halvay néven vett részt a lepantói csatában. Sokat nem tudtunk róla, annyit mindenesetre igen, hogy a velenceiekkel harcolt a Szent Liga oldalán, és a győztes csata után jó ideig Velencében élt. Ott volt akkor is, amikor Famaguszta kormányzójának elloptott bőrét Velencébe hozta az egyik hajóstársa, akivel ez a szépapánk a csata után is ápolta a barátságot. Többet nem sikerült kiderítenünk róla, a családunk azonban tartotta a hagyományt, és a lepantói csata évfordulóján, Rózsafüzér Királynéja ünnepén, október 7-én, a család nőtagjai minden áldott esztendőben elzarándokoltak Velencébe, ahol Marcantonio Bragadin kormányzó szent bőrét őrzik a Szent János és Pál-székesegyházban. Nem tudom, mi igaz a történetből, mi nem, mindenesetre mi az októbert régen, még gyerekkoromban is, mindig Velencében töltöttük. Én csak azt sajnáltam, hogy ez a szépapám nem hagyott hátra írásos feljegyzést, ugyanis szerettem volna megtudni, kikkel találkozott, például hogy látta-e Lepantónál Cervantest, amikor még megvolt mind a két karja. Szeretek úgy gondolni rá, hogy látta.”

JULI Na ne szórakozz velem! Ennyire hajmeresztő dolgokat mégsem találhatunk ki!

LÍVIA *(kaján vigyorral)* Miért? Nem bírná el a fikció? *(komolyan, szigorral a hangjában szinte)* Különbösen is, a tudományok között a genealógia a legnagyobb hamisító. Az etimológia csak utána következik sorban. Miért ne vehetett volna részt a lepantói csatában a mi Halvay Mártonunk egyik őse? Ha Halvay Félix szerinted túlzás, akkor legyen anyai ágon a velencei vonalból valaki, a Bragadin fivérek fegyvertársa, vagy Barbarigo admirális közeli barátja, aki nehezen állt ugyan kötélnek, aztán a végén mégis sikerült meggyőznie az admirálisnak, így otthon hagyta fiatal, éppen várandós feleségét, és velük tartott a csatába. *(egyre jobban nekitüzesedve)* Bármit kitalálhatsz, érted, bármit. A lényeg, hogy elhiggyék, amit mondasz.

JULI Persze. De akkor is. Ne essünk túlzásba.

LÍVIA Nyugodtan lehetett volna így is. Amúgy meg ez az egész egyetlen epizód a történetben, mindössze arra lenne jó, hogy Halvay Márton személyiségét árnyaljam vele. A gróf fontos szereplő, kivágja a szőlejét, nehogy a kommunistáké legyen. Az nem számít, hogy utána elviszik a hegyet, de szőlő ne legyen rajta. A szőlő nemes, hozzáértő, gondos kezet kíván, nem barbárokét, akik csak a levére szomjaznak. A szőlőt dajkálni kell, attól a pillanattól fogva, hogy tavasszal fölébred téli álmából, egészen addig, amíg be nem takarjuk a téli fagyok előtt. Mi lenne belőle, ha ez a haszontalan csőcselék bitorolná? Ebek harmincadjára jutna. Márton grófnak megszakadna a szíve, ha látná, mit művelnek vele. Ha elveszik a hegyet, hát vegyék, csináljanak vele, amit akarnak. De szőlő már nem terem nekik rajta.

JULI Na jó, de hogy jön ide a lepantói csata?

LÍVIA (*gúnyosan*) Lásd Fellini hajóján a rinocéroszt. Egy hajón mindig jól jön egy orrszarvú, nem igaz? (*nevet*) Nem várod meg, hogy befejezzem. Márton gróf családjában mindig is megvolt a hajlam a társadalmi igazságoságra. Az apja azt mondta neki, „Fiam, a cselédség tartson tőled, de ne legyen ellenséged. Mit jelent ez? Bánj jól velük. Ne kapasd el őket, de légy velük igazságos. A szegény nép szereti az ellenségeskedést. Az éhes cseléd egy kiskanál vízben megfojtaná a szomszédját, ha látja, hogy annak egy cső kukoricával több jutott. Viszont ha tele a zsákja és jóllakik, akkor csöndben marad, és csak fél szemmel lesi, hogy a másik mennyit kapott. Nem nehéz boldogulni az emberekkel, fiam, de ismereni kell a gyengéjüket. Az eszükkel nem győzhetnek le, esetleg az erejükkel, arra viszont remélhetőleg mindig akad majd embered, aki lefegyverezze neked őket. Mit mondhatnék még, fiam? Ha látsz köztük eszesebbet, azt segítsd, hogy kiemelkedjen közülük.”

JULI (*tamáskodva*) Szerinted mondhatott ilyet? Nem az volt inkább a célja, hogy minél nagyobb tudatlanságban tartsa őket?

LÍVIA Nem. Közhelyek szintjén talán igen, de Halvay Márton apját más fából faragták.

JULI Rendben. És honnan fogok adatot gyűjteni hozzá?

LÍVIA Nem az adat a lényeg. Persze, ami adat föllelhető, azt úgyis összeszedjük, eddig is összeszedtük. Itt most arról van szó, hogy Simon pap környezetét a lehető legpontosabban vagy árnyaltabban megmutassuk.

JULI Nem szeretnék akadékoskodni, de ilyen gróf éppenséggel nem akadt a környezetében. Ha lett volna, akkor nem kellett volna neki az uradalmak ellen prédikálni.

LÍVIA A valóság más. A filmben szükség van rá. Nem mutathatsz feketét-fehéret. A gróf nem okvetlenül csak a rossz képviselője. 19-ben vagyunk, hatalomra jutnak vagy törnek a kommunisták...

JULI ... a bolsevik...

LÍVIA ...mindegy, a lényeg, hogy jönnek, Mártonnak két választása van, vagy elmegy, és itt hagy nekik mindent, vagy marad, és a lehető legkevesebbet adja nekik. A földet akarják? Vigyék. De a szőlőt nem adom. Hogy észszerűtlen, amit csinál? Persze hogy az. Ő is tudja. És mégis megteszi. Nem bírná elviselni, hogy ez a nemes birtok illetéktelen kezekbe kerüljön. Láthattad, hány helyen kárt tettek grófi kastélyokban, birtokokon. Márton tudja, hogy a szőlőre is ez várna. Úgy-hogy kivágja.

JULI Jó, értem, felfogtam, menjünk tovább.

LÍVIA Halvay Márton alakjáról ki kell derülni a filmben, hogy a helyiek mindig jól megvoltak vele. Akik elfogadják a cseléd-úr viszonyt, tisztelik, de nem rettegnek tőle, semmi köze a kommunista dalszövegekben szereplő naplopó burzsoákhoz. A kommunisták persze tüzelnek a grófok ellen, na de kicsodák? A hetedik határtól vagy a Pestről érkező agitátorok. Megjelennek a faluban, és mit látnak? Hopp, egy gróf, aki még nem lóg lámpavason. Lám, lám. Ez így nem egyezik az elveinkkel. Gyorsan kötelet a nyakába. Ilyen egyszerű ez. *(némi szünet után)* Mártonék mehetnének a bécsi rokonokhoz, de nem mennek, Elvira asszony maradni akar, Márton sem erőlködik. Ő is vissza akarja hozni Simon káplánt, ő is azt akarja, hogy Simon legyen a papjuk, mert Simon fiatal, és friss szemmel nézi a világot. Pont úgy, mint ő harminchárom éves korában. Ifjúkori önmagát látja viszont benne. Márton gróf azért kell a filmbe, hogy Simonnak legyen egy párja a másik oldalon. Aki tisztában van vele, bárhogy lesz is ezután, 18 októberében véget ért a feudalizmus Magyarországon.

JULI Vörös kontra fehér?

LÍVIA Azt azért nem mondanám. Márton egyáltalán nem vörös gróf. Lehet, hogy Károlyihoz hasonlóan az utókor őt is annak titulálná, tőle azonban igen távol állnak a kommunista eszmék, ahogy a többi eszme is. Két lábbal a földön járó ember, tisztában van vele, hogy rendszerek jönnek, mennek, egyedül a tisztesség és az emberség lehet komoly megítélési alap, ha egyes emberről beszélünk. Röviden ennyi az életfilozófiája. Tisztességben élni és a másikat élni hagyni. Ennél többet nem is akar. Elvira asszony viszont nem annyira felvilágosult, mint a férje. Ő maradi. De például Simon Józsefet szereti. Akarata ellenére éppenséggel az is közrejátszhat benne, hogy itt ez a jó svádájú fiatal pap, jó kiállású, jól beszél.

JULI A grófné szerelmes a káplánba?

LÍVIA Jaj, Juli, ne idegesíts! Elvira szereti hallgatni, ahogy prédikál, csak hát pont a lényeg nem hatol el a tudatáig abból, amit Simon prédikál. Például amikor a káplán március elején azt kezdi fejtegetni a vasárnapi kismiséen, hogy egy pillanatra se gondolják, hogy ők a jók, akik idebent vannak, akik meg kint, azok a rosszak, mert ez nem ennyire egyszerű. A világ nem jókból és rosszakból, vörösökből meg fehérekből áll. Ennél sokkal bonyolultabb ez a kérdés. A beszédét sokan nem

értik, talán nem is akarják megérteni, sokakban nemtetszést vált ki, mert nagyon is értik, például pontosan tudják X. Y.-ról, hogy kicsoda, micsoda egy gonosz hárpia, mégis itt ájtatoskodik a templomban, mint aki kettőig se tud számolni, kint meg kígyót-békát kiabál mindenkire. Vagy Z.-ről is előre meg tudnák mondani, ő lesz a legelső, aki hajbókolni fog az új rend előjáróinak, mégis könnyebb nekik nem tudomást venni róla, hogy micsoda köpönyegforgató, mondván, hogy ő is a mi kutyánk kölyke. Elvira asszony is valahogy így van ezzel. Sejtteni talán sejt, hogy Simon pap mit akar mondani, de nem tudja vagy nem akarja továbbgondolni. Aki sémákban szeret gondolkodni, annak ez roppant bonyolult fejtegetés, annak tényleg könnyebb, ha megmondják, ki a jó és ki a rossz, mi itt benn a jók, azok ott kinn meg a rosszak.

JULI Jó, értem, nekem nem kell magyarázni. És hol találkozok Márton gróf és Simon káplán világlátása?

LÍVIA Simon József helyzete sem egyszerű. Mivel nagy igazságérzettel áldotta meg a Mindenható, ő is érzi, azért nem egészen úgy van ám, hogy elveszem onnan, ahol van. Pusztán csak azért, mert ott nekik sok van, nekem meg semmim sincsen. Az a föld így vagy úgy, de valakié, akár mert megdolgozott érte, akár mert örökölte, az elődei dolgoztak meg érte vagy szereztek ősi jusson. Simon József káplán nem a magánvagyon, hanem legfőképpen az aránytalanul nagy egyházi birtokot tartja túlzásnak.

Livia sóhajt, Juli kihasználja az alkalmat, belenéz a dossziéjába, papírt vesz elő.

JULI És nem is ok nélkül teszi. Itt vannak az adatok. Szenyér, Simon szülőfaluja Marcalitól tizenhét kilométerre fekszik. A települést állítólag Bakócz Tamás esztergomi érsek 1519-ben végrendeletileg hagyományozta az esztergomi káptalannak, és ez négyszáz éven keresztül így is marad. Tapsony, Felsőpuszta és Aradpuszta uradalma veszi körbe Szenyért. Harmincezer hold egyházi birtok. *(elhallgat, Líviára néz, mint aki várja a folytatást)*

LÍVIA Gondolj bele. Minek annyi föld az egyháznak? Bőven jutna belőle a szegényeknek.

JULI *(nem reagál, továbblapoz, a jegyzeteibe bele-belepillantva folytatja)* Simon ismeri az 1918 novemberében megalakult Papi Tanács követeléseit. Olvassa a *Somogyi Hírlapot*. Meg a *Somogyvármegyét* is, úgyhogy pontosan emlékszik arra a *bátor, férfias nyílt levélre, amelyet a buzsáki katolikus plébánia káplánja, Horváth Ferenc dr. intézett Somogy vármegye római katolikus papságához*. Az a buzsáki káplán, aki mellest alig egy évre rá el is hagyja a papi pályát, itt a neve az 1919. június 30-i körlevelében, az egyházi szolgálatból kiléptek: *Dr. Horváth Ferenc buzsáki káplán, Egri Jenő volt tábori lelkész, Boros Ferenc igali káplán, Koller Miklós tapolcai káplán, Udvardy Gyula barcsi káplán*. Aztán Horváth nyílt levelére válaszol a *Somogyvármegye* hasábjain az Arad megyei, *szabadon gondolkodó, a kor szellemét megértő katolikus papság* nevében dr. Bodó Pál, szózatát a megye növendékpapságának címezi. Ezt a szózatot is olvassa Simon, tehát nem véletlenül beszél az aránytalanul nagy egyházi birtokról azon a húsvéti szentmisén.

LÍVIA Igaz. Simon valahogy úgy képzei, józan belátása szerint mindenki juttathatna valamennyit a közösbe. Vagy ha nem is a közösbe, akkor annak, akinek semmije sincsen. Simon József nem kizárólagosan gondolkodik, és ez sokaknak nem tetszik. A nagy eszmék feltétlen hívei mindig kizárólagosságot követelnek az eszmének, amelyre föltették az életüket.